

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Становлення демократичного суспільства неможливе без гармонійного розвитку його складових елементів, їх взаємопоеднання. Але досить часто, коли увага акцентується на державному та комерційному секторах, забувається ще одна важлива складова громадянського суспільства - так званий “третій сектор”, що об’єднує неприбуткові організації, метою яких є сприяння інтересам суспільства загалом та інтересам членів самих цих організацій у таких напрямках, як освіта, охорона здоров’я, культура, мистецтво, надання допомоги знедоленим, охорона довкілля, соціальне забезпечення, права людини тощо.

В Україні цей сектор називають громадським, а організації, що створюються і діють, - громадськими. Професіонали третього сектора часто називають громадські організації НДО (недержавні організації) або НПО (неприбуткові організації) на зразок аббревіатур, що застосовуються на Заході - NGO (non-governmental organizations) чи NPO (non-profit organizations). Загальні засади створення і діяльності громадських організацій як об’єднань громадян для задоволення і захисту своїх законних прав і свобод, економічних, соціальних та інших інтересів закріплені в Конституції України (ст. 36).

Темпи розвитку громадських організацій свідчать про успіх демократичних реформ у країні. Діяльність таких організацій справляє відчутний вплив на суспільство, але вона не контролюється і не керується державою. Однак зацікавленість держави в існуванні громадських організацій має не тільки суспільно-політичні чи соціальні причини. Тут відіграє певну роль також економічний чинник. На конференції “Нормативні засади діяльності некомерційних організацій у нових демократіях” (Нью-Йорк, 1995) президент Міжнародного центру сприяння некомерційному праву Леон Айриш наводив такі аргументи: “Неприбуткові добровільні організації часто можуть надавати суспільні послуги ефективніше, тобто з вищою якістю й меншими затратами, ніж державні органи. Одна з причин цього полягає в добровільності таких організацій, де люди, як правило, працюють безоплатно, віддаючи свій час і сили для вирішення суспільних проблем (допомога престарілим, інвалідам тощо). Зрештою, це стається і тому, що невеликі організації можуть швидко переорієнтуватися відповідно до потреб людей, і відтак швидше реагувати на дійсні запити суспільства, аніж громіздка державна машина.

Закони, що дозволяють створення некомерційних організацій, дають можливість людям об’єднуватися за інтересами (наприклад, створювати клуби шахістів, шанувальників мистецтва тощо). При цьому реалізуються

і принципи плюралізму, оскільки таких клубів може існувати безліч”.¹

Як відзначалося на згаданій конференції, наявність широкого спектра некомерційних організацій характерна для стабільних суспільств, де поважається верховенство права. Саме таке суспільство і будується в Україні.

У статутах громадських організацій можна знайти конкретизацію цілей їх діяльності, як-от:

- поширення знань з демократичних принципів розвитку суспільства;

- підвищення професійного та національно-культурного рівня громадян;

- дослідження, розробка та організація систем навчань;

- залучення громадськості до руху милосердя та благодійності;

- запровадження природоохоронних проєктів;

- сприяння правовій обізнаності широких верств населення;

- об'єднання жінок з метою підвищення їх соціальної активності, участі в громадському русі;

- провадження програм з проблем сім'ї та дитини;

- розширення загальноукраїнського та міжнародного спілкування.

Ця діяльність може здійснюватись у таких формах:

- організація та проведення семінарів, конференцій;

- організація культурно-масових заходів, благодійних акцій, фестивалів;

- здійснення спільних проєктів з громадськими організаціями, державними установами, фондами, асоціаціями;

- надання допомоги соціально-незахищеним верствам населення (інвалідам, сиротам, малозабезпеченим, багатодітним);

- видання методичної літератури;

- створення громадських бібліотек, театрів, відеозалів тощо;

- надання консультативної допомоги.

Громадський сектор у житті розвинених західних суспільств - така ж сама важлива основа суспільного устрою, як і державний та бізнесовий. Там громадські організації працюють на вирішення проблем удосконалення демократичних утворень, здоров'я нації, дотримання прав людини, поліпшення становища бездомних, малозаможних, безробітних.

У таблиці 1 подано порівняльний аналіз розвитку неприбуткового сектора в провідних країнах світу.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз розвитку неприбуткового сектора в провідних країнах світу

№ п/ п	країна	фінансові показники			пріоритетні сфери діяльності	джерела фінансування (співвідношення у %)		
		операцій- ні витрати, млрд. Дол.	Питома вага у ВВП, %	питома вага у трудових ресурсах, %		власні кошти	держа вне фінан- сування	приват- ні пожер- тви
1	США	346	6	7	охорона здоров'я, вища освіта	51	30	19
2	Франція	40	3,3	4,2	соціальні послуги, освіта	31	62	7
3	Італія	22	2	3,7	соціальні послуги, наука, освіта	53	43	4
4	Західна Німеччина	54	4,6	3,7	соціальні послуги, охорона здоров'я	27	70	3
5	Японія	38	3,2	2,5	охорона здоров'я, освіта, наука	60	38,7	1,3
6	Великобри- танія	47	4,8	4	соціальні послуги, освіта, культура, відпочинок	48	40	12

1 - Довідник фондів та організацій, що надають технічну допомогу в Україні // За ред. Сидоренка О. - Київ: Українська книга, 1997. - С. 3

Дані таблиці дають можливість зробити такі узагальнення:

найбільші операційні витрати серед усіх країн має американський неприбутковий сектор. Крім цього, витрати складають досить значну частку ВВП. Також американські неприбуткові організації лідирують за кількістю залучених трудових ресурсів - 7%. По інших країнах - питома вага у ВВП коливається від 2% в Італії до 4,8% - у Великобританії, а процент залучення до праці - від 2,5% обсягу трудових ресурсів в Японії до 4,7% в Італії та Західній Німеччині.

Коло діяльності неприбуткових організацій включає такі сфери, як освіта, охорона здоров'я, соціальні послуги, культура, відпочинок. Та співвідношення витрат на них різне. Так, наприклад, на фінансування освіти в США йде 23% всього обсягу операційних витрат третього сектора, у Франції - 20%, в Італії - 18%; на соціальні послуги США витрачають 10%, Франція - 34%, Італія - 32%.

Цікавим є питання фінансування неприбуткового сектора. З таблиці 1 бачимо, що у Франції та Західній Німеччині держава субсидує 62-70% витрат, а власні кошти (плата за надані послуги, навчання тощо) становлять відповідно 31% та 27%. Порівняно високий відсоток державного фінансування хоч і є стабільним джерелом доходів, але збільшує залежність неприбуткових організацій від державних пріоритетів. Навпаки, в США, Італії, Японії та Великобританії за рахунок власних коштів формується 48-60% бюджету неприбуткових організацій, державне фінансування складає 30-43%. Останній стовпчик таблиці 1 - відсоток фінансування за рахунок благодійних приватних пожертв - характеризує політику в області філантропії та меценатства. Якщо в США та Великобританії благодійникам надаються значні пільги в оподаткуванні доходів (звільнення від оподаткування до 50-70%), існують давні традиції філантропії, то і в доходах третього сектора приватні пожертви формують 10-20%. В той же час в Японії пільги в оподаткуванні відсутні, тому і частка пожертв становить лише 1,3%.

Підсумовуючи, відмітимо, що в країнах, де давно склалися демократичні традиції, участь у недержавних суспільних організаціях практично є загальноприйнятою нормою, основним шляхом реалізації інтересів соціально активних громадян. Підтримка НДО або участь у них є вигідною і з економічної точки зору (наприклад, у багатьох країнах існують податкові пільги як для фірм, так і для приватних осіб, які займаються благодійністю). Але головне - це наявність у стабільних соціальних груп стійкого суспільного інтересу, для реалізації якого і виникають громадські організації, що створюють альтернативні варіанти надання соціально важливих послуг.

Нині Україна переживає нелегкі часи. Трансформаційна економіка є важким тягарем для всього населення. І чим глибше наша держава поринає в кризу, тим сильніше звужуються її можливості дбати про своїх громадян, обмежується коло виконуваних нею функцій. Зростання зубожіння населення, відсутність національної ідеї в посттоталітарну добу - ці проблеми створюють та розширюють попит на ринку соціальних послуг. За часів Радянського Союзу держава як могла задовольняла такі вимоги. Зараз через зменшення бюджетних надходжень, скорочення робочих місць, підрив довіри влади держава не спроможна заповнювати ринок соціальних послуг. Отже, логічно виникає питання, хто ж зможе і буде виконувати ці функції?

На Заході ще з глибини віків цей сектор економіки займали місцеві общинні

організації, які тепер перетворилися на потужну економічно важливу галузь неприбуткових організацій та громадських об'єднань. Вочевидь, що і Україна рано чи пізно прийде до неминучого шляху становлення та розвитку неприбуткового громадського сектора, який би ефективно діяв на ринку громадських (соціальних) послуг.

Справа не тільки в тому, що громадські об'єднання є якісно нові, альтернативні державним інститутам. Громадські організації виникають та розвиваються спочатку на локальному рівні, а це дає їм змогу швидко реагувати на зміни в регіоні, задовольняти саме необхідні регіональні проблеми. Тобто такий шлях дає змогу уникнути надмірної централізації, що була притаманна радянським часам.

Темпи розвитку неприбуткових організацій в Україні за останні роки свідчать про зростання потреби суспільства в некомерційній благочинній діяльності. За період із 1991 по 1998 роки кількість громадських організацій зростає з 319 до 18220. Але їх розмаїття по регіонах України відрізняється структурно і кількісно.

На Чернігівщині становлення громадського сектора почалося десь півтора-два роки тому. Отже, ця тема є досить важливою та актуальною, крім того, порівняно з іншими регіонами України Чернігівська область має найменшу кількість неприбуткових організацій, що свідчать про низький рівень самосвідомості, непоінформованість жителів регіону, бюрократичні перепони в питаннях реєстрації та діяльності громадських об'єднань. Очевидно, що підтримка розвитку третього сектора в нашій області буде сприяти покращенню як економічної ситуації - через залучення в економіку регіону інвестицій від іноземних благодійних фондів, держави та бізнесових структур та створення нових робочих місць, так і розбудові соціальної інфраструктури - через створення громадських організацій для задоволення своїх інтересів незахищеними верствами населення, появу нових альтернативних державним структур по наданню соціально важливих послуг.

У цілому територіальна різномірність НДО України дозволяє пропонувати методи регіональної політики щодо сприяння розвитку неприбуткових ініціатив. Це стосується законодавчого, адміністративного та економічного регулювання: подальший розвиток законодавства щодо благочинної діяльності (на сьогодні відсутній базовий закон по регулюванню діяльності громадських організацій), поширення правового простору соціальної допомоги, визначення правових засад неприбуткових об'єднань як суб'єктів господарської діяльності, сприяння місцевої влади процесам залучення коштів благодійних організацій для вирішення соціальних потреб, організація пільгового оподаткування у місцеві бюджети з будь-якої господарської діяльності НДО, пільгове оподаткування бізнесових структур в разі їх сприяння розвитку НДО та благочинності в цілому, акцентування уваги у співпраці з групами громадських активістів на найбільш актуальних проблемах соціальної адаптації уражених верств населення; надання НДО прямої та опосередкованої фінансової допомоги у реалізації соціальних проектів (гранти, безвідсоткові кредити, державні інвестиції, гранти та кредити з частковим поверненням чи поверненням через помітний відрізок часу) тощо.

Отже, регіональна політика України має бути спрямована на розвиток недержавних неприбуткових організацій і більш активне залучення їх до вирішення соціально-економічних проблем, що посилить сталість суспільства

як в політичному, так і економічному сенсі.

Джерела та література:

- 1 Конституція України.
- 2 Белашко С. НДО в країнах розвинутої демократії // Нова громада. - 1998. - № 3. - С. 20-28.
- 3 Довідник фондів та організацій, що надають технічну допомогу в Україні // За ред. Сидоренка О. - Київ: Українська книга, 1997. - С. 93.
- 4 Сидоренко О. Громадські організації в Україні // Перехрестя. - 1998. - № 1. - С. 10-13.